

dpb

DIVADLO
PETRA
BEZRUČE

LAKOMEC

LAKOMEC

HARPAGON, otec Cleanta a Elisy, zamilovaný do Mariany – **NORBERT LICHÝ**

CLEANTE, jeho syn, milenec Mariany – **TOMÁŠ DASTLÍK**

ELISE, jeho dcera milující Valéra – **SYLVIE KRUPANSKÁ**

VALÉRE, Harpagonův správce milující Elisu – **LUKÁŠ MELNÍK**

MARIANE, Cleantova milá, zároveň však jeho potenciální macecha – **TEREZA VILIŠOVÁ**

ANSELM, zámožný měšťan – **JIŘÍ VOLKMER j. h.**

FROSINE, intrikánka – **KATEŘINA KREJČÍ**

MISTR SIMON, makléř – **TOMÁŠ KREJČÍ**

MISTR JACQUES, Harpagonův multisluha – **JAN VÁPENÍK**

LA FLECHE, Cleantův sluha – **JAN VLAS**

KOMISAŘ – **PŘEMYSL BUREŠ**

režie **ZDENĚK DUŠEK** / překlad **VLADIMÍR MIKEŠ** / scéna **JAN ŠTĚPÁNEK** /

kostýmy **EVA JIŘIKOVSKÁ** / hudba **DAN FIKÉJZ** /

dramaturgická spolupráce **MARTA LJUBKOVÁ**

Premiéra 28. listopadu 2008 v Divadle Petra Bezruče

MOLIÈRE

(vlastním jménem Jean-Baptiste Poquelin, 1622–1673), francouzský klasicistní dramatik, herec a divadelník, autor, který společně s Pierrem Corneillem a Jeanem Racinem tvoří trojici nejslavnějších dramatiků francouzského klasicismu.

Přišel na svět v Paříži v rodině královského čalouníka a komorníka. V mládí Jean-Baptiste studoval v Paříži práva – připravoval se na kariéru notáře. Tím se ale nikdy nestal (i když je pravděpodobné, že získal právnický diplom v Orleansu) – navzdory rodině a z lásky k herečce Madelaine Bějartové utekl k divadlu a stal se hercem: zároveň přijal jméno Molière.

S Madelaine a její rodinou Molière zakládá v létě roku 1644 divadlo Illustre Théâtre (tj. Slavné nebo Skvělé divadlo) – divadlo ale neprosperuje a musí být hned následujícího roku pro dluhy uzavřeno, Molière pak dokonce krátký čas stráví ve vězení jako dlužník.

Po zavření vlastní scény začíná Molière kočovat s divadelní společností herce Dufresna, v níž se pak během krátké doby stává ředitelem – společnost uvádí hry Pierra Corneille a jeho bratra Thomase (k těmto hrám přidává své vlastní jednoaktovky, u publika velmi oblíbené) a až do roku 1658 cestuje po francouzském venkově: v tomto roce se soubor smí vrátit do Paříže, pod ochranu si ho bere králův bratr Filip Orleánský.

Po návratu do Paříže hraje Moliérova divadelní společnost v paláci Petit Bourbon, kde se na jevišti střídá s divadelní společností italských herců – v Petit Bourbon uvádí pak Molière v roce 1659 svoji první úspěšnou pařížskou hru, jednoaktovku *Směšné preciózky*.

V roce 1660 se Moliérův soubor stěhuje do dvorany Palais Royal (tj. do dvorany Královského paláce) – zde se pak prý poprvé hrají jeho hry *Škola mužů* a *Škola žen*, v nichž Molière pranýřuje nešvary ohrožující rodinný život.

V Palais Royal je uveden i *Tartuffe*, text namířený proti náboženskému pokrytectví – Molière si touto hrou znepřátelí církev, která dosáhne u krále Ludvíka XIV. jejího zákazu. Ale Molière za *Tartuffa* bojuje – přestože je hra oficiálně zakázána, čte ji Molière veřejně ve společenských salónech, *Tartuffe* je též předveden v soukromí králova bratra.

V roce 1665 je Moliérův soubor přijat do králových služeb, Ludvík XIV. jej bere pod svoji ochranu – Molière se stává organizátorem dvorních slavností, společně s hudebním skladatelem Lullym píše, často ve velké časové tísní, komedie-balety, např. baletní komedii *Měšťák šlechticem*. Pod ochranou krále je pak znovu uváděn i *Tartuffe*.

Z dalších divadelních her, které Molière píše později, je dodnes velice často uváděný veršovaný *Misanthrop*, v němž Molière autobiograficky promítá svoji vlastní složitou povahu – hlavní postava neumí jednat se svým okolím. Není s to dodržovat dvorní konvence, trpí smutkem a znechucením ze styku s lidmi.

Mezi Moliérova další dramata, z nichž mnohá se hrají dodnes, patří např. *Učené ženy*, *Scapinova šibalství*, *Zdravý nemocný*, *Don Juan*, *Amfitryon*.

Molière napsal více než třicet divadelních her, v nichž navazuje na tradice evropského lidového divadla – pěstuje přitom skoro výhradně komediální žánr ve všech jeho podobách: píše frašky, veselohry

zápletkové i charakterové, a to vždy s velkým smyslem pro aktuálnost. Náměty k zápletkám pak částečně čerpá z mnoha zdrojů – z antického divadla, z italské komedie dell'arte i z divadla španělského. Vždy je naplňuje současným obsahem – lidské chyby a jejich společenský dosah konfrontuje se zdravým rozumem a přirozenou lidskou morálkou, zároveň kritizuje peněžní vztahy a vlastnické nároky, též nastoluje otázku postavení ženy v rodině a společnosti.

Téměř v každé ze svých her Molière vystupoval zároveň jako herec. Naposledy se objevil v jedné ze svých dnes nejslavnějších her, ve *Zdravém nemocném* v roce 1673. Hrál, jak jinak, titulní roli. Inscenace měla premiéru 10. února 1673 v Palais Royal. Krátce po čtvrtém představení 17. února 1673 zakladatel klasické francouzské komedie zemřel. Pohřben byl 21. února ve farnosti svatého Eustacha v Paříži. Jeho herecká společnost obnovila svou činnost tři dny nato jeho *Misanthropem*. Jeho kompletní dramatické dílo vyšlo roku 1682.

Říká se, že peníze nedělají člověka šťastným – tím se jistě myslí peníze druhých. *Jules Renard*

Peníze nesmrdí. *Vespasiánus*

Finanční génius je člověk, který dovede vydělávat peníze rychleji, než je stačí jeho rodina utrácet. *N. N.*

LAKOMSTVÍ či LAKOTA

(*lat. avaritia*) je přehnané lpění na majetku, nekontrolovaná touha hromadit majetek a neochota dělit se bytí i jen o neupotřebitelné přebytky. Bujnost, přepych, nenasytnost, hrabivost, osobní zisk, ale i krádeže a úplatkářství. Vyznačuje se touhou získávat co největší majetek. Řada etických a náboženských systémů považuje tuto vlastnost za neřest, náleží mezi sedm hlavních hříchů definovaných scholastickou filosofií. Je to hřích přemíry. Opakem lakoty je štědrost (*lat. liberalitas*).

S penězi to je zvláštní. Když už jich má člověk dost, tak je nepotřebuje. *Charlie Chaplin*

LICHVA neboli ÚŽERA

(pravděpodobně z lat. *usuria*) je obecně závazek nepřiměřený k zisku závazkem získaným. Nejčastějším příkladem jsou půjčky s velkými nebo dokonce obrovskými úroky, třeba i 100 % za každý den.

Podle českého zákona je lichva trestný čin, jehož se dopustí ten, kdo zneužívá něčí tísně, nezkušenosti nebo rozumové slabosti nebo něčího rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, nebo kdo takovou pohledávku uplatní nebo v úmyslu uplatnit ji na sebe převede.

Pojem lichva měl již od starověku odlišný význam – jako lichva byl označován „jakýkoli příjem úroku za peníze“. Tórou byla lichva židům zapovězena. Ve středověku byla zase zapovězena křesťanům a naopak byla jednou z mála činností, kterou mohli vykonávat židé. Křesťany byla považována za jeden z nejtěžších hříchů, řada koncilů (od roku 305 po viennský v roce 1311) ji odsoudila jako zavrženíhodnou. V Koruně české byla lichva křesťanům povolena až roku 1484 Vladislavem II. Jagellonským. Na počátku 16. století se výše úroku pohybovala mezi 10–35 %.

Cena peněz se mění podle účelu, k němuž jsou vypůjčeny. *George Bernard Shaw*

LAKOMEC (L'AVARE)

ZDROJE

Harpagonský motiv převzal Molière z Plautovy *Komedie o hrnci* (Aulularia), jejíž hrdina Enclio je ovšem zprvu chudý člověk, který své jmění získá náhodou. Vedle tohoto hlavního pramene jsou zde čitelné odkazy k Ludovicu Ariostovi (*Nastrčení*, 1509) a Pierrovi de Larivey (*Duchové*, 1579). Literární inspiraci mu poskytla i Boisrobortova hra *Krásná sudička* (1665), Chappuzeaova *Intrikánka*, italské frašky a zřejmě i prvky z komedie dell'arte. Jak prohlásil Ernest Martinenich, „ve všech literaturách je spousta druhů lakomců, ale Harpagon je jen jeden“.

PREMIÉRA

Lakomec měl premiéru v Palais Royal 9. září 1668 a Molière si v něm zahrál Harpagona (byl oblečen v černém a na nose měl brýle), hra se však nesesetkala s výrazným pochopením. Publikum údajně při premiéře zůstalo „ledové“. Neúspěch mohl pramenit z toho, že Molière *Lakomce* napsal v próze (jak se vyjádřil jeden jeho současník: „Molière se snad musel zbláznit, asi nás považuje za hlupáky, když nás nutí poslouchat pět dějství v próze. Kdo kdy slyšel o takovém bláznovství, aby nás někdo bavil prózou?“), problémem mohla být i lehkomyšlnost při stavbě zápletky a rozuzlení v pátém dějství, které je povrchní až neobratné.

Také se říká, že po *Tartuffovi* a *Misanthropovi* – jeho předchozích charakterových komediích – byl Lakomec společensky bezzubý a též téma prý neoslovilo nejen galerie, ale po hřichu ani parter, který byl pro úspěch Moliérových her rozhodující. A taky se říká, že autor vzhledem ke svému věku a zdravotnímu stavu už na Harpagona fyzicky nestačil.

Soubor při premiéře utržil pouhých 1069 livrů, což bylo nejméně ze všech Moliérových velkých komedií. Po osmé repríze výnos nedosáhl ani 600 livrů a Moliérovi nezbylo než hru po dvacáté repríze na nějaký čas stáhnout z repertoáru. Hra se však za jeho života už nikdy pořádně neprosadila.

Úspěch se dostavil mnohem později. Jeho námět začal být vnímán jako aktuální v 19. století, tehdy se *Lakomec* hrál více než osm setkrát. V té době bývá Harpagon srovnáván například s otcem Grandetem z románu Honoré de Balzaca *Evženie Grandetová* (1833).

HARPAGO

Lakomec je – podobně jako *Tartuffe* – drama jedné rodiny. Je to typická měšťanská komedie charakterů, tedy typ hry, v níž je vše zaměřeno k co nejdůkladnějšímu prokreslení nějaké dominantní vášně hlavního hrdiny. Harpagon je jistě Moliérovou nejznámější postavou, jeho jméno se stalo synonymem pro chamtivce a lakomce.

Podstatné jméno *harpago* v latině znamená hák, popřípadě lupič, označuje tedy toho, kdo má háky, čili místo rukou hákovité pařáty. A Moliérův Harpagon je jeden obrovský pařát hrabající peníze. Jeho vášeň v něm zabíjí všechny dobré vlastnosti. Když se sečtou všechny jeho hrabivé machinace, o nichž je v komedii řeč, vychází ohromující výsledek, totiž že Harpagon půjčuje na čtyřicetiprocentní úrok – a o takovém úroku se v sedmnáctém století nesnilo ani lichvářům židovským.

Hlavní postavu, která patří mezi nejsložitější v Moliérově díle, lze pojmut komicky i tragicky, její výklad se u různých režisérů liší. Režisér Jean Vilar *Lakomce* považuje za jednu z nejzávažnějších francouzských her, zatímco J. W. Goethe řekl, že *Lakomec* je „zvlášť velký a navýsost tragický“.

LAKOMEC U NÁS

U nás se *Lakomec* objevil poprvé na scéně Vlasteneckého divadla (Boudy) asi roku 1786 v Güntherově překladu. Hru začaly postupně uvádět ochotnické spolky, v 50. letech 19. století ji dokonce uvedla Tylova kočovná společnost ve verzi, která látku lokalizovala do Čech.

Národní divadlo *Lakomce* poprvé inscenovalo roku 1885 v režii Josefa Šmahy (hlavní roli hrál Jindřich Mošna a díky jeho výkonu se hra u nás proslavila), o sedm let později ho připravil v Městském divadle v Plzni Jan Pištěk.

Vladimír Zákrejs zpracoval verzi pro loutkové divadlo. Harpagonský motiv se později objevil i ve dvojici Chrobáků ve hře *Ze života hmyzu* bratří Čapků, aktualizovanou podobu připravil i E. F. Burian (1934). V Ostravě se *Lakomec* poprvé inscenoval roku 1939 v Národním divadle moravskoslezském (režie Karel Konstantin).

PŘEKLADY DO ČEŠTINY

První dochovaný překlad do češtiny pochází z roku 1852, poté vzniklo ještě několik nedokonalých převodů, které negativně poznamenaly uvádění hry na česká jeviště. Na konci devatenáctého století *Lakomce* převedl Jaroslav Vrchlický, jeho překlad byl první skutečně kvalitní, uvedlo ho ND a tiskem vyšel až čtrnáct let po divadelní premiéře. Dále hru přeložili Bohdan Kaminský, Svatopluk Kadlec a E. A. Sudek. Autorem nejnovějšího převodu je Vladimír Mikeš (realisoval jej například režisér Michal Dočekal na scéně Stavovského divadla v hlavní roli s Borisem Rösnerem).

ÚROK

je peněžítá odměna za půjčení peněz. Věřitel, který může dočasně postrádat nějakou finanční částku, ji půjčí dlužníkovi, jenž s ní může disponovat; jinými slovy věřitel poskytne dlužníkovi úvěr. Do určité sjednané lhůty musí být zapůjčená částka – nazývaná jistina – navracena spolu s navýšením, úrokem. Fakticky je úrok projevem časové preference. Lidé obvykle preferují spotřebu dříve před později (považují-li budoucí statek za totožný se současným). Proto pokud mají se spotřebou počkat, musí být motivováni k takovému odkladu. Jednou z možných forem motivace je právě úrok, cena, kterou dlužník nabízí věřiteli za zapůjčení prostředků na nějaký dohodnutý časový interval. Bez této dodatečné platby by věřitel neměl důvod, proč odkládat svou spotřebu.

Půjčování peněz za úplatu se objevilo vzápětí po vzniku peněz a setkáváme se s ním v Mezopotámii, starém Egyptě nebo antickém Římě. Od raného středověku se tato činnost setkávala s omezením ze strany různých náboženství. Podle křesťanské církve byl úrok poplatek za čas, který patří Bohu, a proto se s ním nemůže obchodovat. Jiným důvodem byl názor, že půjčování peněz samo o sobě nevytváří žádné hodnoty. Do dneška se nám zachovalo pro příliš vysoký úrok označení „nekřesťanský“ a islám zakazuje půjčování peněz na úrok dodnes.

Půjčování peněz s úrokem zaznamenalo větší rozmach až v období zámořských objevů a kolonizace, která byla spojena s rozsáhlou poptávkou po úvěrech. Kritika úroku postupně ustoupila myšlence, že půjčování peněz je spjato s riziky (např. když dlužník nesplatí svůj dluh), za která si poskytovatel může účtovat prémii.

Skrblíci jsou nepříjemní současníci, ale příjemní předkové. *Victor de Kowa*

KRÁDEŽ

patří ke skutkovým podstatám trestného činu, které provázejí právní řád od jeho samého vzniku – tedy od prvních států. Již v proslaveném Chamurappiho zákoníku z druhého tisíciletí před naším letopočtem, který platil v místech, kde kdysi byl Babylon, patří krádež k základním vymezením toho, co se netrpí. A také trestá – v této kruté době samozřejmě tresty podle zásady „zub za zub, oko za oko“. I když „citlivě“ podle toho, kdo byl pachatelem – od pokuty a náhrady škody až po propadnutí hrdlem. A také trestem velmi symbolickým (a z hlediska prevence i velmi účinným) – useknutím ruky, která chňapla po něčem, po čem neměla...

Peníze jsou nenasytné, samotným se jim stýská, chtějí se rozmnožovat. *Edward Albee*

FRANCOUZSKÝ FRANK

(zkratka F nebo FRF) byla měna (přesněji v historii řada různých měn) používaná ve Francii v letech 1360 až 2002. Slovo frank (franc) pochází z latinského francus, tedy svobodný, což bylo příznačné jméno pro nové zlaté mince, které nechal vyrazit král Jan II. Dobrotivý v roce 1360 po zaplacení výkupného a osvobození z anglického zajetí. Oficiální název zněl „franc d'or“ (zlatý frank), ale jelikož byl na minci král v jezdecké zbroji, zlidovělo pojmenování „franc a cheval“ (frank s koněm). Zlaté mince vystřídal roku 1575 na několik desetiletí frank stříbrný, v roce 1640 si ale král Ludvík XIII. dal mince razit opět ze zlata. Říkalo se jim podle panovníka „louis d'or“. Prázdnou pokladnu po jeho nástupci, Ludvíku XIV., vyřešilo zavedení papírových peněz skotským finančníkem Johnem Lawem v roce 1715. V letech 1790-1793 byla Francouzská revoluce financována vydáváním papírových peněz, známých jako assignáty. Těch se vydalo příliš mnoho, a tak ztratily cenu. V roce 1796 se tiskařské lisy zničily a bankovky se spálily. A Francie se k papírovým penězům vrátila až po staletích.

Nejvražednější touha je touha po penězích. *Eduard Fiker*

Mladým lidem se zdá, že peníze jsou to nejdůležitější v životě. Když zestárnou, vědí to už najisto.
Oscar Wilde

Peníze nás nedělají šťastnými, umožňují nám však být nešťastnými poměrně příjemným způsobem.
Americké přísloví

Získávej peníze pokud možno počestným způsobem, není-li to možné, tedy za každou cenu.
Quintus Flaccus Horatius

inspice **jarmila paulerová** / nápověda **jiřina čížková** / rekvizity **tereza dubová** / garderoba **lenka králová** /
vlásenky **michaela kadlecová** / světla **jiří kos** / zvuk **michael cisovský** / šéf výroby **bedřich losovský** /
jevištní mistr **pavel johančík** / technika **michal weber, filip kapusta, roman widenka, jiří zahuta** /
program vydala divadelní společnost petra bezruče, s. r. o., ke druhé premiéře sezóny 2008–2009 /
textová část programu **marta ljubková** / fotografie **petr hrubeš, tomáš ruta** /
grafický návrh plakátu a programu **kateřina wewiorová** / vytiskl proprint, s. r. o., český těšín

divadlo petra bezruče provozuje divadelní společnost petra bezruče /
ředitel **jiří krejčí** / umělecký šéf **martin františák** / manažer **tomáš suchánek** / lektor dramaturgie **zuzana mildeová** /
divadlo je provozováno za finanční podpory statutárního města ostrava

pro českou republiku autorská práva zastupuje dilia, divadelní, literární a audiovizuální agentura, krátkého 1, 190 00 praha 9

použitá literatura: Jan P. Kučera: Molière – Paseka, Praha – Litomyšl 2006 / Vladimír Brett: Molière – Orbis, Praha 1967

projekt vznikl za finanční podpory ministerstva kultury ČR

Oznámíte-li někomu, že jste ho učinil svým dědicem, pak jediná slušná věc, kterou můžete udělat, je ihned umřít. *Samuel Butler*